

## ПЕРСОНАЛІЇ

УДК 94(477)(092)

*М. М. Шитюк***КНИГИ ПРО АВТОРА (ДО 80-РІЧЧЯ  
ПРОФЕСОРА ГРИГОРІЯ ГОНЧАРУКА)**

**Шитюк Микола Миколайович**, д. і. н., проф., заслужений діяч науки і техніки України, керівник Навчально-наукового інституту історії, політології та права МНУ ім. В. О. Сухомлинського, e-mail: dekanatistfak@gmail.com

Навчально-науковий інституту історії, політології та права  
Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського,  
площа Комунарів, 1, м. Миколаїв, 54003, Україна

*АНОТАЦІЯ*

У статті надається аналіз праць відомого одеського історика, професора Григорія Івановича Гончарука. Його багатогранні наукові інтереси втілені у низці монографій патріотичного спрямування. На очолюваній професором Г. І. Гончаруком кафедрі історії та етнографії України створений потужний осередок з вивчення історії та діяльності Народного Руху України. Він став одним з перших вчених незалежної України, хто актуалізував потребу вивчення Народного Руху на науковому рівні та написав ґрунтовні праці з рухівської тематики. Під керівництвом Г. І. Гончарука проведено дев'ять всеукраїнських конференцій «Народний Рух України: місце в історії та політиці», тому Одесу можна вважати науковим центром з вивчення історії НРУ. Можливо, Г. І. Гончарук є родоначальником наукового жанру мемуаристики в Одесі, що підтверджується використанням вченим низки документальних джерел та солідним науковим апаратом у всіх його книгах мемуарів. Дослідження Григорія Гончарука з історії УПА сприяють розвитку національної свідомості українців Одеси та посиленню національно-патріотичного руху серед молоді. Його монографії про ректорів одеських університетів О. Юрженка та К. Заблонського показують шовіністичне відношення радянської влади стосовно українських керівників та діячів вищих навчальних установ. Тому Г. І. Гончарук своїми дослідженнями робить величезний внесок у розвиток як одеської, так і всеукраїнської історичної науки.

**Ключові слова:** Г. І. Гончарук; мемуаристика; Афганістан; Народний Рух України; УПА.

*Н. Н. Шитюк*

**КНИГИ ОБ АВТОРЕ (К 80-ЛЕТИЮ  
ПРОФЕССОРА ГРИГОРИЯ ГОНЧАРУКА)**

**Шитюк Николай Николаевич**, д. и. н., проф., заслуженный деятель науки и техники Украины, руководитель Учебно-научного института истории, политологии и права ННУ им. В. А. Сухомлинского, e-mail: dekanatistfak@gmail.com

Учебно-научный институт истории, политологии и права  
Николаевского национального университета им. В. А. Сухомлинского,  
площадь Коммунаров, 1, г. Николаев, 54003, Украина

**АННОТАЦИЯ**

В статье дается анализ работ известного одесского историка, профессора Григория Ивановича Гончарука. Его многогранные научные интересы воплощены в ряде монографий патриотического направления. На возглавляемой профессором Г. И. Гончаруком кафедре истории и этнографии Украины создан мощный центр по изучению истории и деятельности Народного Руха Украины. Он стал одним из первых ученых независимой Украины, кто актуализировал необходимость изучения Народного Руха на научном уровне и написал фундаментальные труды по руховской тематике. Под руководством Г. И. Гончарука проведено девять всеукраинских конференций «Народный Рух Украины: место в истории и политике», потому Одессу можно считать научным центром по изучению истории НРУ. Возможно, Г. И. Гончарук является родоначальником научного жанра мемуаристики в Одессе, что подтверждается использованием ученым ряда документальных источников и солидного научного аппарата во всех его книгах воспоминаний. Исследование Григория Гончарука по истории УПА способствуют развитию национального сознания украинцев Одессы и усилению национально-патриотического движения среди молодежи. Его монографии про ректоров одесских университетов А. Юрженко и К. Заблонского показывают шовинистическое отношение советской власти в отношении украинских руководителей и деятелей высших учебных заведений. Поэтому Г. И. Гончарук своими исследованиями делает огромный вклад в развитие как одесской, так и всеукраинской исторической науки.

**Ключевые слова:** *Г. И. Гончарук; мемуаристика; Афганистан; Народный Рух Украины; УПА.*

*M. M. Shytiuk*

**BOOKS ABOUT THE AUTHOR (ON THE 80<sup>TH</sup> PROFESSOR'S  
GRYGORY GONCHARUK ANNIVERSARY)**

**Shytiuk Mykola Mykolaiovych**, Doctor of History, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Director of the Institute of History, Political Science and Law of V. O. Sukhomlyns'ky National University of Mykolayiv, e-mail: dekanatistfak@gmail.com

Institute of History, Political Science and Law of  
V. O. Sukhomlyns'ky National University of Mykolayiv,  
1 Communar Square, Mykolayiv, 54003, Ukraine

*ABSTRACT*

The article represents an analysis of works of the famous Odessa historian, professor Goncharuk Grigory Ivanovich. His multifaceted scientific interests are embodied with series of patriotic monographs. Professor G. I. Goncharuk, created at the headed Department, a powerful center for studying the history and activities of the People's Movement of Ukraine. He became one of the first scientists in independent Ukraine, who actualized the need to study the People's Movement at the scientific level and wrote serious research series devoted to the Rukh topics. Under the supervision of G. I. Goncharuk, nine nationwide conferences «The People's Movement of Ukraine: A Place in History and Politics» were held, therefore Odessa can be considered a scientific center for studying the Rukh history. Thus G. I. Goncharuk can be considered as the founder of the memoirs scientific genre in Odessa, that is confirmed by the rich inventory of scientific documentary sources and a solid scientific apparatus used in all his memoirs. Gryhory Goncharuk's research on the history of the UPA contributes to the development of the national consciousness of Ukrainians in Odessa and the strengthening of the national-patriotic movement among young people. His monographs about the Odessa universities rectors O. Yurzenko and K. Zablonsky show the chauvinistic attitude of the Soviet authorities towards Ukrainian leaders and heads of higher educational establishments. Therefore, objectively concluding G. I. Goncharuk makes a huge contribution to the historical science development both in Odessa regional as well as in all-Ukrainian scale.

*Key words:* *G. I. Goncharuk; Memoiristics; Afghanistan; People's Movement of Ukraine; Ukrainian Insurgent Army.*

А книг у Григорія Івановича Гончарука, якому виповнилось 80 років, понад трьох десятків, їх зміст розкриває проблему, а їхня публікація — митарства автора. Наприклад, за радян-

ських часів його першу книгу гальмували п'ять років київські партійні історики, всіляко психологічно тероризуючи, домагаючись хабарів. Комуністичний режим теж мав свою корупцію. Особливо столиця обдирала периферійних вчених.

Рукопис другої книги «Афганістан, прости» «підрізали» київські письменники [1]. Чи то з ревнощів, чи то з демонстрації столичної зверхності. Написана у 1989 році, після повернення з Кабульського університету, де автор працював радником ректора, вона направлена на показ причетності недалекоглядної, імперської політики КПРС за кордоном і всередині своєї країни. Безкомпромісно конфліктуючи з об'єднаним парткомом і радянським послом в Афганістані, автор зробив висновок. Він в художній формі, але якійсь пророчій, актуальній і нині: «Везет же мне... Как и моему обездоленному народу, который уже более трехсот лет ждет от Москвы справедливости. Что ни говори, дорогой читатель, а тот сон, который я видел в Афганістане в ночь перед снятием меня с работы, оказался вещим. Помнишь: осел нес меня с ветерком на тарантасе. Теперь вижу, что этот осел несет по кочкам и ухабам к пропасти не только меня, а все трехсотмиллионное многонациональное семейство. Русь, останови осла! Народы страны, помогите многострадальной голубоглазой...» [1, с. 161].

Книгу допомогли опублікувати одеські журналісти, вчені, видавці. Газета «Юг» писала: «Нравственной отдушиной для одесситов, участвующих в оккупации Афганістана, может служить тот факт, что прощения за советские злодеяния первым просят в Одессе, а не в том городе, в котором организовывали кровопролитие на многострадальной земле» [2].

Книга стала бестселером.

Драматичною стала публікація «Народний Рух України. Історія» [3]. І знову намагались їй завадити кияни. Коли автор звернувся до керівників Руху по допомогу у її виданні, то вони не знайшли нічого кращого, як привласнити рукопис. Майже два роки знадобилось автору, щоб у судовому порядку отримати свою працю. Ця книга вийшла у 1996 році, витримала два видання і сьогодні є неперевершеною історією НРУ.

Але намагання керівництва Руху дискредитувати, ганьбити Гончарука не відштовхнули його від рухівської тематики. Під його керівництвом захистилось десять кандидатів історичних

наук, проведено дев'ять всеукраїнських наукових конференцій «Народний Рух України: місце в історії та політиці» [4] з публікацією збірників матеріалів. Готується вже ювілейна, десята така конференція. Тих керівників Руху, які протидіяли науковим дослідженням, вже не знайти на цьому світі, а історія НРУ продовжує вивчатися.

Новаторським виявилось дослідження історії Української повстанської армії. На відміну від існуючих серйозних видань, Григорій Гончарук у співавторстві з Олександром Нагайцевим за часів Президента Російської Федерації Єльцина вирішили скористатися послабленням пресингів в архівах і знайшли документи НКВС і МДБ щодо переслідування воїнів УПА. Всього опубліковано шість монографій [5]. Про них, зокрема, писав у своїй монографії Георгій Папакін «Українські визвольні змагання. На жаль, цей блок джерел залишається абсолютно невивченим. Можна назвати єдину працю, частина якої присвячена ґрунтовному розкриттю змісту документів, створених у процесі бойової діяльності внутрішніх військ в Україні. Автори обрали хронологічний принцип підходу до розкриття інформації джерел з фондів Російського державного військового архіву (РДВА) від 1944 (фактично 1943) до 1953 років. Оскільки ми проголосили і застосували інший принцип подання джерел, то, переформатовуючи викладене І. Гончаруком та А. Нагайцевим, отримаємо такий видовий набір джерел, створених у діяльності внутрішніх військ...» [6, с. 263–264].

І цього разу Гончарук не знайшов підтримки у, здавалось би, зацікавлених осіб. Довелось публікувати на пенсійні заощадження. До речі, вісім книг автора, присвячені визвольній боротьбі українського народу, двічі представлялись на Державну премію в галузі науки і техніки, отримували позитивні рецензії, але на заваді ставали дослідження чисельних київських колективів, неначе кількість авторів гарантує якість.

Чимало ще слід сказати про подвижницькі дослідження вченого. Наприклад, монографії «Персональна справа № 88» і «Ректор від Бога» присвячені реабілітації талановитого очільника Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова Олександра Юрженкова, друга — ректору Одеського політехнічного інституту Костянтину Заблонському [7]. Обидва найталановитіші ректори, які вивели свої вищі з периферійних у

число найкращих, були зацьковані московською комуністичною пресою, приречені на забуття. Але названі книги повернули славні імена історії. У цьому автору допомагала його учениця, кандидат історичних наук Лілія Іваніченко. Тепер на честь цих ректорів називають вулиці в Одесі. І знову видання здійснено за рахунок заощаджень автора, неначе керівники названих закладів не мають бюджетів на науку.

До цікавих пошукових знахідок професора Гончарука можемо віднести поки що чотири книги під загальною назвою «Мемуари професора». Одеські вчені встигли назвати автора родоначальником вишівської документальної мемуаристики. Маємо можливість перевірити таку назву існуючим визначенням мемуарів у 6-му томі Енциклопедії історії України в електронній бібліотеці, головою редколегії якої є В. А. Смолій. Ось воно: «Мемуари (від франц. *memoires* від лат. *memoria* — пам'ять) — 1) фрагментичні чи фрагментарні записи особистості про події минулого, в яких вона брала участь, була очевидцем, що зазвичай супроводжується їхньою хронологічною фіксацією; 2) літ. твір у формі спогадів про минувшину; 3) архаїчна назва наук, праць чи записок, ученого т-ва; 4) вид письмових джерел історичних особового походження» [8]. Читаючи захоплюючі книги професора Гончарука, переконуєшся, що вони несуть комплексний характер і відповідають 1, 2 і 4 з наведених визначень. Тому зазначене одеситами «вишівських документальних мемуарів» має право на існування. До такого висновку схиляє розширене тлумачення (на шести сторінках) поняття «Мемуари», наведене у названій Енциклопедії історії України.

Перевагою названих мемуарів одеського доктора наук — доказово-художня картина життя нашого суспільства, що віддзеркалена переважно в одній долі з 30-х до 90-х років минулого століття. Книги носять такі назви: «Зберегти і знайти себе»; «Сутички з університетською елітою»; «Доленосний політехнічний»; «Випробування посадою» [9]. У них все: життя дитини війни, навчання у Васильківському військовому авіаційно-технічному училищі, служба офіцером, відмінне навчання на історичному факультеті, праця асистентом і старшим викладачем в Одеському університеті, принциповість і безкомпромісність перед парткомом в оцінках діяльності ректора О. І. Юр-

женка, добровільне залишення університету, надто драматична праця в Одеському політехнічному інституті і знову безкомпромісна боротьба з міськкомом і обкомом партії, робота радником Кабульського університету при високій оцінці його роботи з боку афганського керівництва і гострій боротьбі з радянським керівництвом в Афганістані, 35-річне обрання на посаду завідувача кафедри історії та етнографії України, виховання двох синів докторами наук, професорами, повага і любов до батьків, дружини, трьох онучок, багатьох колег, розумних керівників, студентів.

А ще Григорій Іванович ініціатор заснування і беззмінний головний редактор фахового наукового збірника «Інтелекція і влада». Серія: «Історія», який цитується міжнародними наукометричними базами і якого вже вийшло 35 номерів [10]. Безперечною заслугою його відкриття і функціонування в технічному вищій ліцензованій аспірантурі з історії, в якій уже підготовлено майже три десятка кандидатів історичних наук.

Кажуть, коли його учні повідомили, що вони планують написати про нього книгу, він сказав: «Дочекайтесь, коли я закінчу мемуари, ви прочитаєте і, якщо відчуєте, що можете написати про мене краще, тоді пишіть. А поки нічого зайве витрачати час і сили». Свідки стверджують, що п'ята книга його мемуарів незабаром побачить світ. Чотири перших можна прочитати на сайті Одеського національного політехнічного університету. Той, хто їх прочитає, неодмінно буде чекати на чергову.

### *Література та джерела*

1. Гончарук Г. Афганістан, прости / Григорій Гончарук. — Москва; Одеса: Реклама, 1992. — 280 с.
2. Иванов М. «Афганістан, прости» / М. Иванов // Юг. — Одеса. — 1992. — 6 июня.
3. Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія / Г. І. Гончарук. — О.: Астропринт, 1997. — 380 с.
4. Народний Рух України [Електронний ресурс] // Науково-технічна бібліотека ОНПУ: офіційний сайт. — Режим доступу: [http://library.opu.ua/digital/editions/proceeding\\_conf](http://library.opu.ua/digital/editions/proceeding_conf). — Дата звернення: 20.06.2017.
5. Гончарук Г. И. Украинская Повстанческая Армия в литературе и документах / Г. И. Гончарук, А. Е. Нагайцев. — О.: Астропринт, 2001. — 180 с.; Гончарук Г. И. Нацистские документы

- об УПА. Разночтение / Г. И. Гончарук, А. Е. Нагайцев. — Одеса: Астропринт, 2003. — 216 с.; Гончарук Г. И. Украинские повстанцы в советских литературе и документах 1944–1953 годов / Г. И. Гончарук, А. Е. Нагайцев. — О.: Астропринт, 2004. — 344 с.; Гончарук Г. И. Расправа: Украинское повстанчество в советских документах 1954–1964 годов: моногр.: в 2 ч. Ч. 2 / Г. И. Гончарук, А. Е. Нагайцев. — О.: Астропринт, 2006. — 391 с.; Гончарук Г. И. Неравная борьба продолжалась: этнический потенциал движения за независимую Украину по отечественным документам 1965–1974 годов. Ч. 3 / Г. И. Гончарук, А. Е. Нагайцев. — О.: Астропринт, 2009. — 312 с.; Гончарук Г. И. Украина: предрасветные сражения: сопротивление власти в советских документах 1975–1991 годов / Г. И. Гончарук, А. Е. Нагайцев, Е. А. Шановская. — О.: Астропринт, 2011. — 320 с.
6. Папакін Г. Українські визвольні змагання 1939–1956 років: джерельний контент / Г. Папакін; [відп. ред. Г. Боряк]. — К.: НАН України, Інститут історії України, 2012. — 358 с.
7. Гончарук Г. І. Персональна справа № 88 / Г. І. Гончарук, Л. М. Іваніченко. — Одеса: Астропринт, 2016. — 188 с.: іл.; Гончарук Г. І. Ректор від Бога / Г. І. Гончарук, Л. М. Іваніченко. — Одеса: Астропринт, 2017. — 176 с.: іл.
8. Ясь О. В. Мемуари [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України. Т. 6: Ла–Мі / редкол.: В. А. СМОЛІЙ (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: Наукова думка, 2009. — 790 с. — Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Мемуару>. — Дата звернення: 20.06.2017.
9. Гончарук Г. І. Мемуари професора. Книга перша: Знайти і зберегти себе / Григорій Іванович Гончарук. — Одеса: Політехперіодика, 2015. — 188 с.; Гончарук Г. І. Мемуари професора. Книга друга: Сутички з університетською елітою / Григорій Іванович Гончарук. — Одеса: Бахва, 2016. — 152 с.; Гончарук Г. І. Мемуари професора. Книга третя: Доленосний політехнічний / Григорій Іванович Гончарук. — Одеса: Астропринт, 2016. — 156 с.: іл.; Гончарук Г. І. Мемуари професора. Книга четверта: Випробовування посадою / Григорій Іванович Гончарук. — Одеса: Астропринт, 2016. — 152 с.: іл.
10. Інтелігенція і влада: збірник наукових праць: сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [history-power.com](http://history-power.com). — Дата звернення: 20.06.2017.

### REFERENCES

1. GONCHARUK, G. (1992) Afganistan, prosti — *Afghanistan, I'm sorry*. Moscow-Odessa: «Reklama». (In Russian).
2. Ivanov, M. (1992) «Afganistan, prosti» — *Afghanistan, I'm sorry*. Jug — *South*. 6 June.
3. GONCHARUK, G. I (1997) Narodny Rukh Ukrayiny. Istoriya — *People's Movement of Ukraine. History*. Odesa: Astroprint. (In Ukrainian).



4. SCIENTIFIC AND TECHNICAL LIBRARY ONPU (2017) Narodnyy Rukh Ukrainy — *People's Movement of Ukraine* [Online] Available from: [http://library.opu.ua/digital/editions/proceeding\\_conf](http://library.opu.ua/digital/editions/proceeding_conf). [Accessed: 20th June 2017].
5. GONCHARUK, G. I. & NAGAJCEV, A. E. (2001) Ukrainskaja Povstancheskaja Armija v literature i dokumentah — *Ukrainian Rebel Army in literature and documents*. Odessa: Astroprint; GONCHARUK, G. I. & NAGAJCEV, A. E. (2003) Nacistskie dokumenty ob UPA. Raznochtenie — *Nazi documents on the UPA. Differentiation*. Odessa: Astroprint; GONCHARUK, G. I. & NAGAJCEV, A. E. (2004) Ukrainskie povstancy v sovetskih literature i dokumentah 1944–1953 godov — *Ukrainian insurgents in Soviet literature and documents of 1944–1953*. Odessa: Astroprint; GONCHARUK, G. I. & NAGAJCEV, A. E. (2006) Rasprava: Ukrainskoe povstanchestvo v sovetskih dokumentah 1954–1964 godov — *Massacre: Ukrainian insurgency in the Soviet documents of 1954–1964*. Part 2. Odessa: Astroprint; GONCHARUK, G. I. & NAGAJCEV, A. E. (2009) Neravnaja bor'ba prodolzhalas' : jetnicheskij potencial dvizhenija za nezavisimuju Ukrainu po otechestvennym dokumentam 1965–1974 godov — *The unequal struggle continued: the ethnic potential of the movement for independent Ukraine according to the national documents of 1965–1974*. Part 3. Odessa: Astroprint; GONCHARUK, G. I. & NAGAJCEV, A. E. (2011) Ukraina: predrassvetnye srazhenija : soprotivlenie vlasti v sovetskih dokumentah 1975–1991 godov — *Ukraine: before the dawn battles: resistance of power in Soviet documents of 1975–1991*. Odessa: Astroprint. (In Russian).
6. PAPAKIN, H. (2012) Ukrayins'ki vyzvol'ni zmahannya 1939–1956 rokiv: dzherel'nyy content — *The Ukrainian liberation moveten of the 1939–1956's: Source context*. Kyiv: NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. (In Ukrainian).
7. GONCHARUK, G. I. & IVANICHENKO, L. M. (2016) Personal'na sprava № 88 — Personal case No. 88. Odesa : Astroprint; GONCHARUK, G. I. & IVANICHENKO, L. M. (2017) Rektor vid Boha — *Rektor of the Godhead*. Odesa : Astroprint. (In Ukrainian).
8. YAS', O. V. (2009) Memuary. Entsyklopediya istoriyi Ukrainy — *Encyclopedia of History of Ukraine* [Online] Vol. 6: La-Mi. Available from: <http://www.history.org.ua/?termin=Memuary>. [Accessed: 20th June 2017]. (In Ukrainian).
9. GONCHARUK, G. I. (2015) Memuary profesora. Knyha persha. Znayty i zberehty sebe — *Memoir of the professor. Book 1. Find and save yourself*. Odesa : Politekhperiodyka; GONCHARUK, G. I. (2016) Memuary profesora. Knyha druha. Sutycky z universytet's'koyu elitoyu — *Memoir of the professor. Book 2. Clashes with University Elite*. Odesa: Bakhva; GONCHARUK, G. I. (2016) Memuary profesora. Knyha tretya. Dolenosnyy politekhnichnyy — *Memoir of the professor. Book 3. Fatal Polytechnic*. Odesa : Astroprint; GONCHARUK, G. I. (2016) Memuary profesora. Knyha chetverta. Vyprobuvuvannya

- posadoyu — *Memoir of the professor. Book 4. Trial for a position.* Odesa : Astroprint. (In Ukrainian).
10. INTELIHENTSIYA I VLADA. ZBIRNYK NAUKOVYKH PRATS' — INTELLECTUALS AND STATE POWER. COLLECTED WORKS (2017) [Online]. Available from: history-power.com. [Accessed: 20th June 2017]. (In Ukrainian).

*Надійшла до редакції 20 червня 2017 р.*

УДК 477(49)334

**І. В. Яковлев**

### **І. Ф. ДРАЧ І КОНГРЕС УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**

**Яковлев Ігор Васильович**, аспірант кафедри історії та етнографії України, e-mail: igor.yakovlev.1991@gmail.com

Одеський національний політехнічний університет,  
проспект Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

#### **АНОТАЦІЯ**

В статті йде мова про процес створення І. Ф. Драчем Конгресу української інтелігенції, громадської організації, яка була покликана на захист національних прав та ідей та повинна була брати постійну участь у відстоюванні загальнодержавних інтересів. Головною ж особливістю організації була консолідація всіх патріотично налаштованих представників культурної еліти нашої країни, її основні інтереси були сконцентровані над головною метою: розбудова вільної та незалежної держави. Також у статті аналізуються ті причини та фактори, які посприяли процесу створення цієї організації. Особлива увага приділяється «Маніфесту української інтелігенції», документу, що відіграв вирішальну роль в процесі формування цієї громадської організації. Після його публікації в засобах масової інформації на призов відгукнулися тисячі небайдужих українців, по всій території розпочався процес формування крайових центрів Конгресу української інтелігенції. Значну увагу в дослідженні приділено Першим Всеукраїнським зборам інтелігенції, які, пройшовши в березні 1998 року, спромоглися привернути чималу увагу громадськості до внутрішньо-політичних проблем українського суспільства.

**Ключові слова:** *І. Ф. Драч; Конгрес української інтелігенції; маніфест; Перші Всеукраїнські збори інтелігенції.*